

*Ткаченко Н. В., магістрант спеціальності «Соціальна педагогіка», НУБіП України (м. Київ)
Сатановська Л. А., кандидат педагогічних наук, доцент, НУБіП України (м. Київ)*

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У СФЕРІ ОСВІТИ

Висвітлено актуальність соціальної роботи у сфері освіти, її зміст та напрями в закладах системи освіти України, а також методи та організаційні форми соціально-педагогічної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах.

Ключові слова: система освіти, соціально-педагогічна робота, організаційні форми соціальної роботи, методи соціальної роботи, індивідуальна робота, групова робота

Отражена актуальность социальной работы, в системе образования, её содержание и направления в учреждениях системы образования Украины, а также методы и организационные формы социально-педагогической работы среднобразовательных учебных заведениях.

Ключевые слова: система образования, социально-педагогическая работа, организационные формы социальной работы, методы социальной работы, формы социальной работы, индивидуальная работа, групповая работа.

Actuality of problem of violence is reflected, his typology in modern society, and also existent approaches of social pedagogical prophylaxis from overcoming of violence.

Keywords: violence, physical violence, psychological violence, psychological effects psychological influences, psychological co-operations, sexual violence, economic, medical violence, personality, social pedagogical help, prophylaxis.

Постановка проблеми. На сучасному етапі гуманізації всіх сфер соціального життя ще більшої ваги набувають проблеми соціальної роботи у сфері освіти. Актуальність зазначених аспектів зумовлена необхідністю опрацювання нових стратегій підготовки педагогічних кадрів до роботи у загальноосвітніх навчальних закладах, прагненням досягти ідеалу фахівця – соціального педагога, що відповідає вимогам сьогодення, яке характеризується такими негативними явищами, як безпритульність дітей, яким необхідна допомога, вживання молоддю наркотиків, педагогічна неспроможність багатьох молодих сімей до виховання дітей. В умовах входження України у світовий освітній простір, гуманізації та модернізації освіти, відродження культури, мови, традицій українського народу досвід розвитку суспільства засвідчує, що саме спеціальність соціального педагога в найближчій перспективі стане все більш затребуваною, оскільки покликана комплексно вирішувати соціальні проблеми людини в різних галузях і сферах її життя, незалежно від віку, статі, соціального статусу. Залежно від контингенту, з яким пов'язана професія соціального педагога, його професійна діяльність розгалужується на багато спеціалізацій. Зокрема, – це сімейний соціальний педагог, шкільний соціальний педагог, реабілітолог, дефектолог, муніципальний соціальний педагог, соціальний гувернер і т. ін. Постійне зростання кількості спеціалізацій у сфері діяльності

соціальних педагогів свідчить, з одного боку, про все більшу увагу суспільства до проблем, з якими зустрічається населення у своєму повсякденному житті, намаганні підтримати й надати їм соціальну допомогу. З іншого, – про усталене урізноманітнення ситуацій, в яких виникає потреба в утручанні й допомозі соціального педагога. У зв'язку з цим особливо гостро постає питання щодо підготовки соціальних педагогів до професійної діяльності і, зокрема, збагачення її новими засобами й технологіями соціально-педагогічної роботи та урізноманітнення методів, організаційних форм соціальної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах.

Стан вивченості проблеми. Проблема підготовки соціальних педагогів до професійної діяльності, зокрема до соціально-педагогічної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах знайшла своє відображення у роботах українських і зарубіжних учених (Абашкіна Н. В. [2], Архипова С. П. [5], Безпалько О. В., Бочарова В. Г., Василькова Т. А., Василькова Ю. В., Віннікова Л. В., Гура О. І., Закатова І. М., Капська А. Й., Кічук Н. В., Майборода Г. Я., Мацкевич Ю. Р., Міщик Л. І., Овчарова Р. В., Пащенко С. Ю., Пундик Л. Є., Харченко С. Я. та ін.).

Слід зазначити, що методіку і технологію соціально-педагогічної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах розглядали у своїх працях Мардахаєв Л. В., Мудрик А. В., Зверєва І. Д., Шульга В. В.,

зазначаючи, що соціальний педагог у загальноосвітньому закладі надає учням та їхнім батькам такі види соціальних послуг: допомагає в адаптації дітей при вступі до школи, у переході із одного ступеня навчального закладу до іншого та при випуску з навчального закладу; попереджує конфлікти, які можуть виникнути в учнівському колективі; допомагає у вирішенні конфліктних ситуацій на ранній стадії та запобігає розвиткові складніших проблем; допомагає учням у формуванні навичок вирішення та подолання кризових станів; навчає соціальним навичкам; виступає посередником між батьками та вчительським колективом, спонукає батьків до активної участі в житті навчального закладу, повідомляє адміністрації і педколективу необхідну інформацію про становище в сім'ях учнів, які потребують соціально-педагогічної підтримки; слідкує за відвідуванням учнями навчального закладу, допомагає їм у подоланні причин, що призводять до пропусків занять; попереджує та понижує негативний вплив факторів ризику на дітей тощо.

Так, Зверева І. Д. [4], розкриваючи сутність соціально-педагогічної роботи у загальноосвітньому навчальному закладі, зазначає, що до посадових обов'язків соціального педагога входять також турбота про дітей, які за певних причин не відвідують школу; захист прав дітей – представників національних меншин; виявлення дітей, які незаконно зайняті на роботі у навчальний час і вирішення питання їхньої освіти; сприяння дітям і батькам в отриманні гарантованих їх пільг; організація різноманітних благодійних акцій.

Соціально-правові аспекти діяльності соціального педагога у системі освіти висвітлюють Дубровіна І. В., Капська А. Й., Пінчук І. М., Толстоухова С. В. [3, с.14]. Думки вчених сходяться на тому, що дана проблема вимагає детального вивчення.

Метою статті є висвітлення соціальної роботи, її змісту та напрямків в закладах системи освіти України, а також методів та організаційних форм соціально-педагогічної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах.

Основний зміст. В Україні соціальна робота тісно пов'язана із соціальним захистом і соціальною педагогікою. Тому її часто розглядають як комплекс соціально-побутової, медико-соціальної, соціально-правової, соціально-педагогічної допомоги.

Соціальна робота є невід'ємною складовою системи освіти України. Основними принципами соціальної роботи у

системі освіти є: законність, додержання і захист прав людини та дитини; диференційність, системність, індивідуальний підхід; доступність, конфіденційність у соціальній роботі; відповідальність суб'єктів соціальної роботи за додержання етичних і правових норм, вимог та правил здійснення соціальної роботи; добровільність у прийнятті допомоги.

Соціальна робота з дітьми та молоддю у сфері освіти – це діяльність уповноважених освітніх органів, організацій та установ незалежно від їх підпорядкування і форми власності та окремих громадян, яка спрямована на створення соціальних умов життєдіяльності, гармонійного та різнобічного розвитку дітей та молоді, захист їх конституційних прав, свобод і законних інтересів, задоволення культурних та духовних потреб у ході навчання та виховання.

Система освіти в Україні має складну структуру європейського типу і включає дошкільну, середню, позашкільну, професійно-технічну, вищу та дистанційну освіту.

Головним змістом соціальної роботи у системі освіти є:

- формування суспільно-громадського досвіду особистості;
- розвиток, стимулювання та реалізація її духовного і творчого потенціалу;
- створення системи пошуку, розвитку і підтримки юних талантів і обдарувань для формування творчої та наукової еліти у різних галузях суспільного життя;
- залучення до особистісно значущих соціокультурних цінностей; потреба у яких не забезпечується системою базової освіти;
- забезпечення її потреб у професійному самовизначенні;
- забезпечення соціально-педагогічного захисту неповнолітніх та організація їхнього дозвілля;
- розвиток психофізичних ресурсів, зміцнення здоров'я, підтримка працездатності протягом усього періоду навчання;
- виховання вольових якостей, формування активної життєвої позиції, здорового способу життя засобами фізичної культури, спорту [4, с. 100 – 101].

Зміст соціально-педагогічної діяльності розкривається у процесі соціальної адаптації, профілактики, реабілітації та соціально-культурної анімації в певних вікових та соціальних групах.

Досягнення мети, виконання завдань і реалізація змісту соціально-педагогічної діяльності здійснюється за допомогою сукупності методів, прийомів, засобів та форм,

які є складовими різноманітних технологій діяльності соціального педагога та соціального працівника.

Слід зазначити, що методи соціальної роботи – сукупність прийомів, способів діяльності соціальних працівників, використовуваних для розв'язання соціальних проблем клієнтів, стимулювання розвитку їхніх сил, конструктивної діяльності щодо зміни несприятливої життєвої ситуації [4, с.28].

До класичних методів соціальної роботи, які використовують і в загальноосвітніх навчальних закладах, належать: індивідуальна допомога, групова робота, робота в громаді.

До нових методів соціальної роботи належать: індивідуальна терапія, сімейна терапія, групова терапія.

До вторинних – супервізія, планування, консультування, супровід, розвиток організації, менеджмент. Вторинні методи застосовують, як правило, при структурних змінах, коли індивідуальні процеси і розвиток перебувають ніби на другому плані. Засобами змін виступають дії, активна позиція і меншою мірою – вербалізація.

Шкільна соціальна робота має на меті допомогу учням у включенні до шкільного життя, координацію зусиль школи, сім'ї, громадськості; допомогу учням, вчителям і батькам у вирішенні проблем соціальної ізоляції дітей, агресивної поведінки, недисциплінованості та ін. У найбільш загальному плані вона покликана напрацьованими нею методами допомогти в отриманні освіти і набутті життєвого досвіду. Шкільні соціальні працівники створюють для учня сприятливий мікроклімат навчання. Вони намагаються перш за все виявити існуючі перешкоди на шляху до оволодіння знаннями як окремою дитиною, так і певною групою дітей у схожих ситуаціях, і тоді усунути ці перешкоди або змінити ситуацію.

Вітчизняні наукові джерела пропонують наступну класифікацію методів, що можуть використовуватись фахівцем соціальної сфери у школі, зокрема:

1) за напрямками і формами соціальної роботи: організаційні, соціально-психологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні, соціально-економічні тощо;

2) за об'єктами соціальної роботи – індивідуальні, групові, в громаді;

3) за суб'єктами соціальної роботи: методи, які застосовують окремі спеціалісти, колектив соціальної служби, орган управління соціальною роботою.

Доречно зазначити, що методи соціальної роботи є складовою теоретичної основи соціальної роботи як науки, компонентом її

методології, у сукупності з найзагальнішими принципами та положеннями соціальної роботи.

Навчально-виховний процес у загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється за груповою та індивідуальною формами навчання (в окремих випадках – екстерном). Слід зазначити, що під формами навчання у загальноосвітніх навчальних закладах розуміють способи організації навчання, які зумовлюють, зокрема, часовий і організаційний режими навчання, місце його проведення, склад учнів, характер зовнішнього виявлення функцій учителя й учнів у процесі навчання, порядок спілкування (безпосереднє чи опосередковане) суб'єктів навчального процесу та ін. [22, с.965].

Під формами соціальної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах розуміють індивідуальну роботу, групову роботу та масову роботу.

Індивідуальна робота – вирішення проблеми з метою надання підтримки і створення ситуації, що спрямовує клієнта до розгляду ситуації і викликає бажання подолати життєві перешкоди. Використання методу індивідуальної роботи настільки виправдано при визначенні перспектив клієнта, адаптації його до умов реальності, подолання стресів, у самопізнанні та самоприйнятті. До суттєвих переваг цього методу належить те, що окремо взятому учаснику приділяється уваги більше, ніж в умовах роботи групи.

Індивідуальна робота як форма соціальної роботи у загальноосвітньому навчальному закладі, спрямована на надання допомоги індивідам і сім'ям у розв'язанні їх психологічних, міжособистісних, соціоекономічних проблем шляхом безпосередньої взаємодії з ними. Найпоширенішими стратегіями втручання є консультування, втручання в кризу, представництво інтересів, брокерство соціальних послуг.

Основними формами індивідуальної роботи в практиці соціальної роботи є зустріч, інтерв'ювання, консультація, співбесіда, переадресація, доручення.

Групова робота – форма соціальної роботи, завдяки якій відбувається допоміжна діяльність через групові форми взаємодії. Соціальна робота групова має два різновиди: 1) групова робота з ініціативи і при участі соціальних служб, соціального працівника; 2) самостійно організовані групи взаємопідтримки. Сутність соціальної групової роботи впливає з переваг розв'язання проблем клієнта в процесі міжособистісного спілкування людей з подібними проблемами. Особливість її

Питання педагогіки

полягає у тому, що вона дає можливість клієнтам соціальної роботи стати більш незалежними та ініціативними у прийнятті самостійних рішень стосовно важливих проблем та виявляти відповідальність за зміни, які відбуваються в їхньому житті. Основними цілями групової роботи є створення групового клімату, завдяки якому члени групи почувають себе достатньо упевненими для обміну досвідом розв'язання проблем, підтримання ініціативи членів групи, розвиток навичок спілкування, усвідомлення власної цінності, відновлення самоповаги. У соціальній роботі груповій бувають групи організовані (у складі яких є професіонал або лідер із членів групи) або неформальні групи взаємопідтримки (без визначеного лідера). Соціальна робота групова полягає в мобілізації групової солідарності та обміні ролями. Історичною базою соціальної роботи групової є: 1) ініціативи громадян щодо вирішення своїх проблем; 2) групова терапія і психотерапія; 3) групова соціальна робота, яку очолюють професійні соціальні працівники.

До найбільш розповсюджених групових форм соціальної роботи належать: бесіда, дискусія, диспут, усний журнал, гурток, секція, вікторина, турнір.

На сьогодні впровадження в практику соціальної роботи *масових форм* організації можливе завдяки наступним перевагам та особливостям:

- масові форми соціальної роботи дозволяють учасникам відчувати радість від причетності до спільної, значущої справи;
- в цих формах роботи задіяні представники майже всіх груп населення;
- завдяки довготривалості масових форм роботи створюється певне „емоційне поле”, яке охоплює всіх учасників і здійснює позитивний вплив;
- більшість масових форм роботи мають комплексний характер, що дозволяє в межах однієї форми роботи використати переваги багатьох.

Можна назвати такі найбільш поширені масові форми соціальної роботи: тематичний місячник, тиждень, День-свято, мітинг, вулична акція, дискотека, спортивне свято.

Висновки.

Соціальна робота з дітьми та молоддю у сфері освіти – це діяльність уповноважених освітніх органів, організацій та установ незалежно від їх підпорядкування і форми власності та окремих громадян, яка спрямована на створення соціальних умов життєдіяльності, гармонійного та різнобічного розвитку дітей та молоді, захист їх конституційних прав, свобод і законних інтересів, задоволення культурних та духовних потреб у ході навчання на виховання.

Соціально-педагогічна діяльність в загальноосвітніх навчальних закладах є необхідною і актуальною, оскільки спрямована на створення сприятливих умов соціалізації, всебічного розвитку особистості, задоволення її культурних і духовних потреб чи відновлення соціально схвалених способів життєдіяльності людини.

Соціальний працівник (соціальний педагог), працюючи в різних типах загальноосвітніх навчальних закладів (I ступінь – початкова школа, II ступінь – основна школа, III – старша школа), повинен враховувати вікові особливості дітей шкільного віку та використовувати у своїй практичній роботі арсенал найрізноманітніших методів соціально-педагогічної роботи.

Зміст соціально-педагогічної діяльності розкривається у процесі соціальної адаптації, профілактики, реабілітації та соціально-культурної анімації в певних вікових та соціальних групах.

Отже, основними завданнями успішної реалізації методів і форм соціальної роботи з дітьми є створення системи соціальної роботи по оптимальному використанню арсеналу тих форм та методів соціальної роботи, що пропонує досвід вітчизняної та зарубіжної роботи.

Література

1. Гончаренко Семен. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Капська А. Й. Соціальна педагогіка: Підручник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.
3. Кічук Н. В. Освіта у сучасному світі (порівняльний контекст): Навч. посіб. для студ. пед. спец. – Ізмаїл: ДДП, 2001. – 88 с.
4. Панок В.Г., Цушко І.І. Стратегія розвитку психологічної служби системи освіти України: Метод. посібник / Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України; Український науково- методичний центр практичної психології і соціальної роботи. – К.: Ніка-Центр, 2004. – 128 с.
5. Словник-довідник для соціальних працівників і соціальних педагогів / За заг. ред. А.Й.Капської, І.М. Пінчук, С.В.Толстоухової. - К.: УДЦССМ, 2000.